

Nitel Analiz Teknikleri

Bu bölüm sonunda,

- ✦ *Nitel Araştırmada kullanılan önemli analiz teknikleri,*
- ✦ *Bu tekniklerin ne zaman ve nasıl kullanılacağı,*
- ✦ *İçerik Analizinin aşamaları,*
- ✦ *nitel verileri nasıl anlamlandıracağınız,*
hakkında bilgi edinmiş olacaksınız.

NİTEL ANALİZ TEKNİKLERİ

Nitel araştırma analiz teknikleri, araştırmacıların üzerinde en çok tartıştıkları konulardan birisidir. Üzerinde durulan noktalardan en önemlisi de nitel araştırmadaki veri analiz yöntemlerinin standart hale getirilemeyeceği ve bunun araştırmacıları sınırlama anlamına geleceği argümanıdır. Genel olarak bakıldığında nitel verilerin analizinde üç yoldan bahsedilmektedir:

Birincisi, *betimsel analiz* diyebileceğimiz, verilerin sınıflandırılması, özetlenmesi ile sonuçlara ulaşılmasıdır. Burada mülakatlardan, gözlem notlarından ya da diğer veri toplama yöntemleriyle elde edilen bilgilerden alıntılar yapılabilir. İkinci yaklaşımda, birinci yaklaşıma benzer bir biçimde ancak daha sistematik bir şekilde,

nedenlere ve sonuçlara dayalı bir *sistematik analiz* yapılmaktadır. Üçüncü yaklaşımda ise birinci ve ikinci yaklaşımlara ek olarak, araştırmacının *yorumları* da veri analiz sürecine katılır. Bu yaklaşımlar birbirleriyle iç içe geçmiş bir şekilde kullanılabilir. Bu açıklamaların sonucunda, burada iki temel nitel analiz yöntemi açıklanacaktır: *betimsel analiz* ve *içerik analizi*.

BETİMSEL ANALİZ

Betimsel analizde, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında (örneğin temalar) özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularına göre sınıflandırılabilir gibi, veri toplama aşamalarında (gözlem ya da mülakat) elde edilen ön bilgiler ışığında da düzenlenebilir. Bu analiz türünde, daha önce de belirtildiği üzere veri kaynaklarından bazı alıntılar yapmak, çalışmanın güvenilirliği ve sıhhati açısından yararlı olabilir. Bu şekilde ayrıca çarpıcı görüşlerin yansıtılması da sağlanmış olacaktır. Bu analizin amacı, ham haldeki verilerin okuyucuların anlayabileceği ve isterlerse kullanabileceği bir şekle sokulmasıdır. Bu amaçla elde edilen veriler önce mantıki bir sıraya konulur. Daha sonra yapılan bu betimlemeler (sınıflandırmalar) yorumlanır ve sonuçlara ulaşılır. Son aşamada ise araştırmacı yorumların ışığında gelecekle ilgili tahminlerde bulunarak yeni açılımlara ulaşmaya çalışır.

Özetlemek gerekirse, betimsel analiz dört aşamadan oluşur:

- ↳ betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma,
- ↳ tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
- ↳ bulguların tanımlanması,
- ↳ bulguların yorumlanması.

İÇERİK ANALİZİ

İçerik analizi; dokümanların, mülakat dökümlerinin ya da kayıtlarının karakterize edilmesi ve karşılaştırılması için kullanılan

bir tekniktir. Amacı, katılımcıların görüşlerinin içeriklerini sistematik olarak tanımlamaktır. Böylece, içerik analizi, araştırma-cıyı toplanan verilere aşına etmekte ve ayrıca verilerin daha ileri analizler için kullanılmasını kolaylaştırmaktadır.

Önceleri emek-yoğun bir şekilde bir metindeki aranan kavramların sıklıkları ölçülürken, son zamanlarda bilgisayarların ve bilgisayar-destekli programların kullanılması yaygınlaşmaktadır.

Kavramların (Araştırma Ünitelerinin) Tanımlanması

İçerik analizi tanımlamaları, yeni problemlere ileri teknolojilerin uygulanması ile değişme eğilimindedir. Mevcut tanımlar çok çeşitli olmasına rağmen, içerik analizi çeşitli disiplinler için yararlı olabilecek bir araştırma yöntemidir (Holsti, 1969:3). İçerik analizi kavramının üç önemli yönü vardır: tarafsızlık, sistematiklik ve genellik.

Tarafsızlık kavramı araştırma sürecinin her bir adımının belirli kural ve prosedürlere uygun olarak yürütülmesini ifade eder. Sistematik olmak, kuralların tutarlı bir biçimde uygulanmasıdır. Genellik denildiğinde bulguların teorik ilgi ve bağlantısının kurulabilmesi anlaşılır. İçerik analizi için gerekli olan zorunluluklar, bilimsel metotların yazılı delillere dayanarak uygulanmasını ifade eder. Ayrıca güvenilirlik ve geçerlilik kavramları da burada önemlidir. Güvenilirlik, olayların (öğelerin) farklı gözlemciler tarafından aynı kategoriye bağlanması ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda aynı kategori ile ilişkilendirilmesidir. Bir diğer kavram olan geçerlilik, 'gerçek: ilgili sosyal fenomeni doğrulukla tescil eden' yorumlamalardır.

İçerik analizindeki temel düşünce, bir araştırma metnindeki bir çok kelimelerin (ünitelerin) daha az sayıda içerik kategorisine indirgenmesidir. İçerik analizi, veri toplanarak elde edilen metinden geçerli ve güvenilir alıntılar yapılabilmesi için bir dizi prosedürler kullanır. Holsti (1969:3), içerik analizinin geniş bir tanımını

benimser: 'içerik analizi, mesajların belirlenmiş karakteristiklerini sistematik ve objektif olarak tanıyan bir tekniktir'. Bu tanımda, *nitel-nicel ayrımının dikkate alınmadığı* ve konuya geniş bir açıdan bakıldığı dikkati çekmektedir. İçerik analizinin nitel-nicel ölçeğinde nereye oturtulabileceği konusu aşağıda irdelenmiştir:

Nicel ya da Nitel İçerik Analizi?

Nicel özellikler genelde içerik analizi yapabilmek için gerekli sayılmıştır. Bununla birlikte, nicel kavramının anlamı üzerinde bir uzlaşma yoktur. Yapılan tanımlamaların pek çoğu, içerik analizini 'sıklık' ve 'sayısal' kavramlarıyla eşdeğer tutarlar. Buna karşılık içerik analizinin nitel kullanımını, bazı yazarlar tarafından tematik analiz olarak adlandırılmıştır. Örneğin; Boyatzis (1998) tematik analizi nitel bilgilerle kullanılan bir süreç olarak görmüştür.

Luborsky'e göre (1994) modern anlamda temaların nitel çalışması, bireysel tüketici ya da hastaların tecrübe ve seslerine, uzman gözlemci ya da tıbbi araştırmacılardan daha fazla ağırlık verir. İçerik analizinin nitel ya da nicel olarak uygulanma sınırlılığından dolayı, Luborsky temaları 'nitel ve nicel analiz üniteleri' olarak görmektedir. Bu nedenlerle içerik analizi birbirlerine yardımcı olacak nicel ve nitel metotları içermelidir. Dolayısıyla, nicel metotların sadece mekanik ve sayısal; nitel metotların derinliğine yorumlayıcı oldukları şeklindeki bir düşünce yanlıştır. Burada tavsiye edilen içerik analizi yöntemi, metin üzerinde hem nitel hem de nicel uygulamaları içerir. Bu nedenle içerik analizi metotları analizin optimal şekillerini birleştirebilmelidir (Weber, 1990)².

İçerik Analizi Ne Zaman Kullanılmalı?

İçerik analizindeki en önemli problemler özellikle veri azaltma (indirgeme) sürecinde görülür ki bu süreçte çok miktardaki veriler daha anlamlı ve daha az sayıdaki kategorilere ayrılırlar. İçerik analizi özellikle teknik avantajlar söz konusu olduğunda, çok miktardaki materyal ya da veriler araştırmacının yorumlama

yeteneğini aştığında tercih edilebilir. İçerik analizinin diğer sosyal araştırma teknikleriyle birlikte kullanılması gün geçtikçe artmaktadır. Herhangi bir içerik analizi temelde şu aşamalardan oluşur: analiz ünitesinin tanımlanması, kategorilerin seçilmesi, materyallerin kodlanması, materyallerin tablolaştırılması ve materyallerin gösterilmesi (sunulması).

İçerik Analizinde Üniteler (birimler)

İçerik analizinde birçok sayıda ünite vardır ve bunların başlıcaları; kelimeler, temalar, karakterler, paragraflar, kavram, aksiyon, kategoriler ve diğerleridir. Bu ünitelerden önemli olanları aşağıda açıklanmıştır:

Kelimeler: İçerik analizinde kullanılan en temel ünite olan kelimelerin tek tek kodlanması düşünülebilir. Ancak özellikle bilgisayar-destekli programlar aracılığıyla yapılan içerik analizlerinde, kelimelerin anlamı kullanıma göre değişebileceği için dikkat edilmesi gereken bir kodlama şeklidir.

Cümleler: Örneğin; araştırmacılar metin içerisindeki negatif, pozitif ya da nötr fikirleri araştırıyorlarsa cümleleri analiz ünitesi olarak almak düşünülebilir. Ancak çok karmaşık ve uzun olan cümleler parçalara ayrılabilir.

Paragraflar: Özellikle bilgisayar desteği olmayan durumlarda, emek-yoğun olan süreci kısaltmak için paragraflar üzerinde çalışılabilir. Bununla birlikte, içerik analizinde analiz ünitesi büyüdükçe hata yapma olasılığı artacak ve güvenilirlik oranı düşecektir.

Temalar: Holsti (1969) tema kavramını şu şekilde tanımlar: 'şu öğelerden en az bir tanesine sahip olan metin ünitesidir: 1) algılayıcı, 2) algılanan, 3) aksiyon, 4) aksiyonun hedefi'. Temalar, Luborsky (1994:195) tarafından ise 'bilgi vericiler (katılımcılar) tarafından dile getirilen inançlar, tutumlar ve değerler' şeklinde tanımlanmıştır. Luborsky tematik analizi yüz yüze görüşmelerdeki ya da

metinlerdeki temaların analizi olarak alır. Birçok nedenle bir tema, bazı konular hakkındaki kavramlaştırma, içerik analizinin en yararlı ünitesidir. Boyatzis (1998) şunu da ekler: 'temalar, bilgide (verilerde) bulunan örneklerdir ki en azından olası gözlemleri organize eder ve tanımlayarak fenomenin değişik yönlerini yorumlar'.

Temaları tanımlamada ve tespit etmede iki temel yaklaşım vardır: *sıklık analizi* ve *anlamlılık analizi*. Birincisinde temalar ya da içerik analizinin diğer ünitelerinin metin ya da konuşmada hangi sıklıkla tekrar ettiği önem kazanır. İkinci yaklaşımda ise tespit edilen düşüncelerden bilgi vericilere (katılımcılara) göre anlamlı olanları seçilmiş olur. Nitel araştırmacı için temalar, 'bilimsel bilgi kurma (inşa etme)' yolunda bir köprü görevi görür. Burada sonuçlar daha objektif, güvenilir ve nitel bulgular aynı zamanda 'bilimin sayısal diliyle de' desteklenmiş olur.

Aksiyonlar: Açıklanması gereken bir diğer kavram da aksiyondur. Genelde aksiyonlar mülakata katılanların bahsettikleri temaları gerçekleştirmeye yönelik olan zihinsel ya da fiziksel süreçleri ifade eder.

Örnekler: Örnek kavramı 'benzer özellikler taşıyan bilgi yığınları anlamına kullanılır. Bu bilgi yığınları araştırma sürecinden oluşturulur ve örnekler farklı konular altında sınıflandırılan içerik analizi ünitelerine benzerler.

Sonuç olarak; içerik analizinde verilerin sınıflandırılmasının amacı, örneklerin ve temaların aranmasının belirli bir alanda ya da örnek olaylar arasında kolaylaştırılmasıdır.

İçerik Analizi: Sonuç

İçerik analizinde, kavramsallaştırma ve operasyonel hale getirme söz konusu olduğu için teorik kaygılar ve ampirik gözlemler arasında bir etkileşim kaçınılmazdır. Bu bağlamda hem tümevarımcı hem de tümdengelimci sorgulama, daha verimli sonuçlara ulaşmak için düşünülebilir.

Eğer bir araştırmacı hipotez önermelerini test etmeye teşebbüs ederse, tümdengelimci bir mantık kullanılabilir. Eğer aynı araştırmacı bazı ampirik gözlemlerle başlarsa, bu araştırmacı verilere dayanan bir teori (açıklamalar bütünü) geliştirmeye çalışmalıdır. Daha sonra bu teoriyi diğer ampirik bulgulara uygulamalıdır. Dolayısıyla, içerik analizinin üniteleri verilere dayanmalıdır.

Şekil: 11.1: İçerik Analizi Örneği

JIMMY CARTER (1976)		JIMMY CARTER (1980)	
KELİME	SIKLIK	KELİME	SIKLIK
BİZİM	222	BİZİM	430
OLMALI	140	OLMALI	321
OLABİLİR	130	DEMOKRATİK	226
DEMOKRATİK	90	FEDERAL	177
HÜKÜMET	87	DESTEK	144
EKONOMİK	78	PARTİ	139
DESTEK	78	HÜKÜMET	133
FEDERAL	74	PROGRAM	129
BÜTÜN	72	YÖNETİM	127
EYALETLER	69	BÜTÜN	122
BİRLEŞİK	69	EKONOMİK	122
POLİTİKA	67	ONLARIN	112
PROGRAM	67	DEVAM ETMEK	109
PARTİ	66	ENERJİ	107
ENERJİ	62	OLABİLİR	99
MİLLİ	59	DIĞER	96
KAMU	51	POLİTİKA	89
AMERİKAN	48	GAYRETLER	87
İNSANLAR	47	GELİŞME	87
ONLARIN	46	HAKLAR	87

Kaynak: Weber, R. P. (1990) *Basic Content Analysis*. 2nd. Edition. CA: Sage.

Diğer bir önemli nokta ise, kullanılan analiz üniteleri (örneğin cümleler ve temalar) mutlaka tanımlanmış ve bağımsız olmalıdır. Bu nokta, içerik analizinin sonucu olarak geçerli ve güvenilir bulgular üretebilmek açısından önemlidir.

İçerik analizinin puanlanmasında; analiz ünitelerinin sıklıklarının sayısal ifadesi, analiz ünitelerinin öneminin ölçülmesine yönelik bir yaklaşımdır. Ancak bazı ünitelerin sıklıklarının tespit edilmesi, mutlaka katılımcının vurguladığı baskın görüşleri temsil etmez. Çünkü burada da nitel ya da gizli (görünmeyen) noktalar düşünülmüş olabilir. Puanlama yöntemi, bir metin içinde geçen analiz ünitelerinin sıklıklarını ölçmeye yarar ancak puanlama konusundaki diğer yaklaşımlar, metindeki ya da konuşmadaki önemli ya da gizli örneklerin keşfedilmesini gerektirebilir.

İçerik analizi çalışmalarına örnek olarak, 1976 ve 1980 ABD Başkanlık seçimlerindeki adayların seçim konuşmalarının analiz edildiği bir çalışma verilebilir. Bu çalışmanın sonuçlarından birisine göre Jimmy Carter'ın her iki seçim öncesi verdiği mesajlara bakıldığında, en sıklıkla tekrarladığı kavramlar yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Not: Sizde kendinizin ya da başkasının konuşmalarına dikkat ederek en çok hangi kelimelerin kullanıldığı, dolayısıyla bilinç altında nelerin olduğu konusunda bilgi sahibi olabilirsiniz.

Nitel Araştırma Sonuçlarının Yorumlanması ve Kullanılması

Bu bölüme kadar, önce nitel araştırmanın ne olduğu ve ne olmadığı tanıtılmaya çalışılmıştı. Daha sonra ise nitel verilerin nasıl toplanacağı, nasıl analiz edilebileceği ve nasıl sonuçlara ulaşılabileceği bir süreç şeklinde açıklanmıştı. Bu bölümde, nitel araştırmanın en önemli konularından birisi olan ve yapılan nitel araştırmadan sonuçlara ulaşabilmek için gerekli olan yorumlama fonksiyonu ve dolayısıyla nitel verilerin nasıl kullanılabilirliği üzerinde durulacaktır. Bu amaçla nitel araştırma sonuçlarının literatüre katkısı konusu önem kazanmaktadır.

Daha önceki bölümlerde sunulan, araştırma yöntemleri ile ilgili nicel-nitel tartışmasının bir uzantısı olarak, yorumlamacı anlayışa dayanan nitel geleneğin, sınırlı olgu ve olayların olabildiğince

derinliğine ve betimsel çözümlenmeleri üzerinde yoğunlaştığını söylemiştik. Yorumlamacı gelenekte, kuramlar ya araştırma sonucu elde edilir ya da var olan kurama ilişkin yeni boyutlar ortaya konmaya çalışılır. Genelleme ve genellenebilirlik, daha çok nicel araştırma geleneğinde kullanılmasına rağmen, bazı araştırmacılar nitel araştırma sonuçlarının da genellenebileceğini ileri sürerler. Ancak nitel araştırmadaki genelleme kavramı, nicel araştırmadan farklıdır: nicel araştırmada kastedilen genellemede örneklemden evrene genelleme yapılmaktadır. Buna karşılık nitel araştırmada kastedilen analitik genellemedir. Başka bir deyişle; sınırlı sayıda katılımcı ya da bilgi kaynaklarından elde edilen verilerin ışığında bazı sonuçlara ya da kuramlara ulaşma çabası vardır. Sonuç olarak; belirli prosedürlere uygun olarak ulaşılan nitel sonuçlardan analitik genellemeler yaparak sonuçlara ulaşmak nitel araştırmanın bir özelliğidir. Dolayısıyla model geliştirme ve kuram oluşturma olanağının olması, nitel verilerin önemli bir avantajını oluşturmaktadır.

Nitel araştırma sonuçlarının uygulamada kullanılması birkaç değişik şekilde karşımıza çıkmaktadır: Bu uygulama alanları; uygulayıcılar için ileri düzey araştırmalara zemin oluşturması, kurumsal ve örgütsel gelişmeye katkıda bulunması, uygulayıcıların yaptıkları işi daha iyi anlamalarına yardım etmesi ve en önemlisi de nicel verilerle ve analiz yöntemleriyle ulaşılan bazı 'mekanik' ilişkilerin, nitel yöntemlerle derinliğine test edilerek sonuçların doğrulanması ya da yanlışlanmasıdır.

ÖZET

Bu bölümde nitel araştırma sonucu elde edilen verilerin analiz edilme yöntemleri ve özellikle içerik analizi üzerinde durulmuştur. Elde edilen analiz sonuçlarının yorumlanması da en az analizi kadar önem taşımaktadır. Böylece nitel araştırma yapılarak elde edilen bulguların sosyal gerçeklikleri açıklayıcı şekilde düzenlenmesi mümkün olabilecektir.